

Klassisisme og empire

I 1700 årene ble de første tømmerveggene panelt. Huset fikk "kledning", og med klær fulgte moter. Utenlandske hus og slott i stein var de første forbildene for vårt fint profilerte og malte panel. Men da Pompei ble oppdaget forvandlet brune norske tømmerhus seg til hvite templer mot granskogen.

Barokkens farger

Når fine bymennesker i 1700-årene begynte å panele og male husene sine, var det med hodet fullt av utenlandske inntrykk. Hollandske og engelske teglsteinshus var forbildet, som ble oversatt til norsk tre. Med liggende panel og rød eller okergul maling, ga de illusjon av teglsteinshus. Små hus og låver sto fortsatt umalt. Å ha et panelt og malt hus var tegn på stor velstand.

Klassisisme og Empire ca. 1780-1860

Et oldtidsfunn endret husstilen dramatisk. I 1748 fant man den begravde byen Pompei i Italia. Byen hadde vært feriested for rike romere. Under vulkanen Vesuvus utbrudd i år 89 e.Kr., var byen blitt begravd i lavaaske. Den ble gravd frem like dagsfersk som da den forsvant. Det man fant var en renlinjet, hvit marmorarkitektur. Bolighusene hadde søyler og trekantede gavler slik de gamle greske templene hadde. Europa var begeistret. Stilen ble straks moderne, og brøt med både fargene og de svungne linjene fra barokken. Stilen fikk navnet Klassisisme. Det betyr en gjenopptagelse av Klassisk stil, som var den greske og romerske stilen fra ca 500 f. Kr. til ca 500 e. Kr.

Empiren var en videreføring av klassisismen. Empire betyr keiserrike. Etter revolusjonen i Frankrike ville

Napoleon være en ny "romersk keiser". Det var han som fikk bygget triumfbuen i Paris. Til oss fra Frankrike kom kong Karl Johan med den nye stilen i bagasjen. I 1814 fikk vi egen grunnlov, og vår nye selvstendighet krevde offentlige bygninger av stein. Både slottet og universitetet i Oslo fikk søyler og tempelgavler. Men også blant vanlige folk var det stor byggeaktivitet, særlig langs kysten hvor seilskutefarten var på topp. Sørlandsbyene vokste frem på denne tiden med utenlandsk steinarkitektur som forbilde.

Innendørs

Tenk på et gammelt sørlandshus. På grunn av tømmerkonstruksjonen er det ofte litt lavt under taket, som er panelt med synlige bjelker. Ofte er tømmerveggen synlig inne i mindre viktige rom som kjøkkenet, mens finstuen er tapetsert. Ellers har veggene malt panel og malte tregulv.

Klassisismen har perlegrå (1502-Y) som motefarge, og likte særlig godt marmorering i gråtoner. Ellers ble friske farger som gult (1020-Y20R) og blågrønt (2030-B50G) mye brukt på veggene. Finere hus kunne ha veggene delt opp i felter ved hjelp av listverk. Tapetene hadde ofte vertikale striper med blomsterranker i mønsteret. Gulvene var ubehandlet og ble "hvitskurt" med sand.

Under Empiren ble fargene kraftigere. En "Pompeiansk" rød farge (5040-Y80R eller 5020-Y90R) på veggene var populær over en grå brystning med fyllingspanel. Det ble også vanlig å male gulvene i gråfarger. Tapeter fra denne tiden har gjenoppstått i dagens Norsk Arv-kolleksjon, som er kulturhistorie på rull. Den trykkes slik tapetene opprinnelig ble utformet både når det gjelder farger og mønstre, og det er mange å velge blant.

Empiremøblene har rette linjer. De er gjerne i fine tresorter med innlagt dekor (intarsia) i en annen farge. Man satt litt "på stas". Møblene var ikke laget for å være komfortable.

Marmorhvite sørlandsbyer

Å male et helt hus hvitt var fryktelig dyrt i starten. Oftest nøydde man seg med fasaden, og lot baksiden forbli rød eller gul. På de hvite fasadene ble vindusomramminger og utskåret dekorasjon fremhevet i en kontrastfarge. Omkring 1860 kom sinkhvitt i produksjon, en rimelig og ufarlig farge i forhold til blyhvitt. Hvitfargen ble ikke lenger forbeholdt de rikeste, men spredte seg til mindre hus.

Etter sveitserstilen tas klassisismen opp igjen under navnet nyklassisisme. Mellom 1910 og 1930 får fasadene igjen søyler og tempelgavler. Nyklassisismens farge er hvit, og det er nå hvitkosten tar små detaljer og hele byer i samme slengen. De hvite sørlandsbyene males inn i det norske landskapet

Ta vare på gammelt panel

Fra 1700-årene og frem til omkring 1860 ble panelet høvlet og profilert for hånd. Treverket ble nøye utvalgt. Kvalitet er derfor et særmerke for gammelt panel. Et gammelt hus som ikke har vært malt på 20 år kan se råttent ut, men panelet kan være helt i orden under skallete maling. Panelet kan undersøkes med en kniv eller syl. Der spissen med et lett trykk møter fast ved 2-4 millimeter under overflaten, er panelet i god stand. Her er det nok å skrape av løs maling og male på nytt.

Det opprinnelige panelet er en viktig del av husets stil og historie, og fortjener å bli bevart. Man bør ikke skifte ut mer enn nødvendig, og da kopiere de gamle profilene. Mange høvlerier spesialiserer seg på eldre profiler, eller kan spesiallage dem. Riksantikvaren og Byantikvarene har lister over håndverkere som er spesialister på gamle hus.

Stilens kjennetegn

-Symmetriske fasader.

- Søylor og andre dekorative elementer fra klassisk tid, som tannsnittborder og trekantede tempelgavler over dører og vinduer.

- Liggende panel malt i lyse farger som etterlignet marmor.

- Riflet listverk.

- Vinduene er først smårutete, men etter 1810 blir vindusglassene større, og vinduene delt opp i færre ruter.

- Valmet tak med tannsnittbord langs gesimsen.

Mer informasjon

www.riksantikvaren.no